

Kognitiivis-behavioraalisen STOP-kuntoutusohjelman vaikuttavuudesta suomalaisilla seksuaalirikosvangeilla

Tutkimuksessa selvitettiin suomalaisessa vankeinhoidossa seksuaalirikollisille kohdennetun STOP-ohjelman vaikuttavuutta. Ohjelman suorittaneille vangeille (n = 143) muodostettiin tapaus-verrokkiasetelmalla kontrolliryhmä (n = 143) laajemmasta seksuaalirikollisvankien otoksesta (n = 693) havaittujen seksuaalirikosten uusimista ennustavien muuttujien (aikaisemmat tuomiot seksuaalirikoksista, kontaktiton seksuaalirikos, vankeuden pituus ja seuranta-ajan pituus) perusteella. Ohjelman vaikuttavuutta mitattiin vapautumisen jälkeen tehdyillä uusilla seksuaalirikoksilla, jotka olivat johtaneet seuranta-ajan kuluessa vankeus- tai yhdyskuntaseuraamukseen. Keskimäärin 7.5 vuoden seuranta-aikana 8 ohjelman suorittanutta vankia (5.6 %) oli saanut uuden tuomion seksuaalirikoksesta; kontrolliryhmässä rikoksen uusiminen oli lähes kaksinkertaista (10.5 %). Ryhmien välinen ero ei kuitenkaan ollut tilastollisesti merkitsevä, mikä saattaa johtua seksuaalirikollisten pienestä määrästä sekä lähtökohtaisesti matalasta uusimistasosta eikä ohjelman tehottomuudesta sinänsä.

TONI LAAKSONEN, SASU TYNI

JOHDANTO

Harva rikollisuuden laji on herättänyt yhteiskunnassa yhtä voimakkaita tuntemuksia ja kirvoittanut yhtä painokasta kriminaalipoliittista keskustelua kuin seksuaalirikollisuus. Seksuaalirikoksia pidetään erittäin moitittavina tekoina ja niistä tuomittuja henkilöitä vaarallisina. Seksuaalirikollisuuteen yhteiskunnallisena ongelmana on reagoitu lähinnä vaatimuksin tällaisista rikoksista langetettavien rangaistusten ankaroitamisesta. Kysymys kuntoutuksellinen toiminnan mahdollisuuksista seksuaalirikollisuuden torjunnan keinona on jäänyt julkisessa keskustelussa vähemmälle huomiolle.

Kuinka vaarallisia ihmisiä seksuaalirikoksista tuomitut sitten ovat? Vastaus riippuu vaarallisuuden määritelmästä. Jos vaarallisuus halutaan ymmärtää jo tapahtuneen teon haitallisuuden sijasta jonain tulevaisuuteen viittaavana, mitattavana ja ennustettavana ominaisuutena, voidaan yhtenä vaarallisuuden kriteerinä pitää näiden henkilöiden todennäköisyyttä syyllistyä uusiin seksuaali-

rikoksiin. Seksuaalirikoksista tuomittujen uusintarikollisuus onkin ollut kansainvälisesti varsin runsaan tutkimuksen kohteena oikeuspsykologian saralla. Erityisesti uusimisasteita koskevien tutkimustulosten (kokoavasti esim.1) universaalia yleistettävyyttä kuitenkin vaikeuttaa se, ettei rangaistavan seksuaalikäyttäytymisen ala ole kaikissa maissa täsmälleen samanlainen. Hansonin ja Bussièren tunnetussa meta-analyysissä (1), joka perustui 61 seurantatutkimukseen, todettiin seksuaalirikosten uusimisasteen olleen keskimäärin 13 prosentin luokkaa.

Suomessa kysymystä seksuaalirikollisten uusintarikollisuudesta on aiheen yhteiskunnallisesta kiinnostavuudesta huolimatta tutkittu toistaiseksi niukalti. Hypénin tutkimus (2) koski kaikkia vuosina 1993–2001 vankilasta vapautuneita henkilöitä, ja tarkastelun kohteena oli vankilaan palaamista selittävät tekijät. Tarkasteltaessa henkilöitä näiden päärikoksen mukaan havaittiin, että siveellisyyserikoksista tuomituista 18.2 % palasi vankilaan kolmen vuoden seuranta-aikana, mikä osuus oli pienempi kuin useimmissa muissa pää-

rikosluokissa. Tutkimuksessa ei kuitenkaan eritelty uusien rikosten laatua, ja uusimisen määritelmänä käytetty uusi vankeustuomio saattoi perustua myös vanhoihin rikoksiin. Stoaat ym. (3) tarkastelivat tuntemattomiin kohdistuneista raiskauksista tuomitujen (n = 56) uusintarikollisuutta. Keskimäärin kuuden ja puolen vuoden seuranta-aikana tuomituista 13 % syyllistyi uuteen raiskaukseen ja mihin hyvänsä rikokseen jopa 73 %. Hinkkasen tutkimuksessa (4) lapsikohteisten seksuaalirikosten rangaistuskäytännöstä ja uusimisesta havaittiin vain 5.6 % tällaisista rikoksista tuomituista uusivan samankaltaisen rikoksen yhdeksän vuoden seuranta-aikana.

Seksuaalirikoksen yksilöllinen uusimistodennäköisyys riippuu siitä, esiintyykö henkilöllä uusimista ennustavia riskitekijöitä ja toisaalta josain määrin siitä, onko henkilön uusimisiin pyritytty vaikuttamaan jonkinlaisella interventiolla. Empiirinen tutkimustieto seksuaalirikoksen uusimista ennustavista taustatekijöistä on tarpeen ensinnäkin arvioitaessa yksittäisen rikoksenteikijän uusimiseriskitasoa. Tällainen arviointi palvelee uusimiseriskin vähentämiseen tähtäävien toimenpiteiden oikeanlaista kohdentamista ja mitoitamista: Rikoksenteikijöiden kuntoutuksen tutkimuksessa omaksutun riskiperiaatteen (esim. 5) mukaisesti kuntoutusresurssien kohdentaminen tulee priorisoida riittävän korkeariskisiksi arvioituille vangeille, ja vastaavasti ei ole tarkoituksenmukaista tarjota kovin intensiivisiä interventioita henkilöille, joiden uusimiseriski on lähtökohtaisestikin hyvin matala. Toiseksi, uusimiseriskitekijöiden tunteminen on välttämätöntä, jotta uusimiseriskin vähentämiseen tähtäävän intervention vaikuttavuutta voidaan tutkia tieteellisesti pätevällä tavalla. Uusimiseriskin kannalta olennaisten taustatekijöiden omavaikutus on tavalla tai toisella kontrolloitava estimoitaessa tutkittavan intervention puhdasta vaikutusta uusimiseen. Edellä mainituista syistä on tarpeellista luoda katsaus seksuaalirikoksen uusimiseriskitekijöitä koskevaan tutkimustietoon ennen varsinaisen kuntoutustee-man käsittelyä.

Uusimiseriskitekijät on kriminologisessa kirjallisuudessa perinteisesti jaoteltu staattisiin ja dynaamisiin tekijöihin (esim. 5). Staattiset uusimiseriskitekijät ovat tietyllä hetkellä vallitsevia historiallisia faktoja, kuten henkilön ikä vankilasta vapautuessa tai aikaisempien tuomioiden lukumäärä. Staattisten riskitekijöiden merkitys rajoittuu tilastolliseen ennustearvoon, eivätkä ne voi sellaisenaan olla muutostyöskentelyn kohteena.

Dynaamisilla riskitekijöillä puolestaan viitataan periaatteessa muutettavissa oleviin seikkoihin, jollaisesta esimerkkinä päihdeongelma tai rikoksentekoa tukeva ajatteluvääritys. Riskitekijöiden ryhmittelyn staattisiin ja dynaamisiin voi muutettavuuspektin ohella jäsentää sen perusteella, kuinka paljon tulkinnan- tai arvionvaraisuutta riskitekijän toteamiseen liittyy. Staattisten riskitekijöiden arviointiin tarvittava informaatio on yleensä objektiivista (yksiselitteistä) ja helposti saatavilla rikosrekisteri- tai muista asiakirjatie-doista. Ehkä juuri tästä syystä eniten tutkimusnäyttöä on juuri staattisluonteisten muuttujien validiteetista seksuaalirikoksen uusimiseriskin ennustamisessa (esim. 1).

Spesifisti seksuaalirikollisten arviointiin kehitetyistä arviointimenetelmistä kansainvälisesti tunnetuimpia ja tutkituimpia ovat Static-99 (6) ja SORAG eli Sex Offender Risk Appraisal Guide (7). Static-99 koostuu kymmenestä staattisluonteista riskitekijää mittaavasta osiosta (ks. taulukko 1). Mittarin mukaan esimerkiksi nuorempi ikä vapautuessa ja aikaisemmat seksuaalirikostuomiot indikoivat korkeampaa uusimiseriskiä. Tekotavan osalta riskiä korottava piirre on muun muassa seksuaalirikoksen kohdistuminen tuntemattomaan uuhriin. SORAG:ssa (ks. taulukko 2) arvioidaan Static-mittarin tavoin erilaisia rikoshistoriamuuttujia sekä näiden lisäksi myös erinäisiä psykodiagnostisia kysymyksiä. Sekä Static-että SORAG-pistemäärien on todettu ennustavan paitsi seksuaalirikoksen uusimista, myös yleistä uusintarikollisuutta (esim. 8,9,10). Mittareita ei ole validoitu suomalaisessa vankipopulaatiossa.

SOTP-OHJELMA (SEX OFFENDER TREATMENT PROGRAM) SEKSUAALIRIKOLLISTEN KUNTOUTUSMUOTONA

Seksuaalirikoksista tuomitujen uusimiseriskin vähentämiseen on kansainvälisestikin tarkasteltuna vain kaksi vakiintuneen aseman saavuttanutta lähestymistapaa: suora fysiologinen estäminen niin sanotulla kemiallisella kastroatiolla ja psykososiaalisena kuntoutusmuotona SOTP-tyyppinen ohjelmatoiminta. Englannista lähtöisin oleva SOTP (Sex Offender Treatment Program) perustuu kognitiivis-behavioraaliseen lähestymistapaan, jossa rikoksenteikijöitä valmennetaan ymmärtämään ja kontrolloimaan ajatteluaan, tunteitaan ja käyttäytymistään. Lähestymistapa korostaa yksilöllisten rikosten uusimiseen liittyvien riskitekijöiden ja tarpeiden huomioimista kuntoutusprosessissa. (11.)

SOTP-ohjelman ensisijaisena tarkoituksena on lisätä vankien motivaatiota välttää uusia rikoksia sekä kehittää tätä edistäviä itsehallintakeinoja (12). Ohjelman aikana vangin motivaatiota kehitetään lisäämällä uhriempatiaa sekä heikentämällä vangin seksuaalisesti vääristyneitä ajattelurakenteita, joilla hän on oikeuttanut ja rationalisoinut rikollista käyttäytymistään. Itsehallintakeinoja kehitetään lisäämällä vangin tietoisuutta uusimisriskiin vaikuttavista emootioista, kognitioista ja toimintamalleista sekä opettamalla vangille tehokkaita ja realistisia keinoja välttää ja kontrolloida uusimisen kannalta kriittisiä riskitekijöitä. Ohjelman kohderyhmänä ovat vangit, joiden arvioitu uusimisriski on keskiarvo tai korkeampi. (12.)

Suomen vankeinhoidossa vastaavanlainen toiminta alkoi vuonna 1999 STOP-ohjelman nimellä. Kyseessä on ryhmämuotoinen kuntoutus, ja yksittäisen ohjelmakierroksen pituus on kahdeksan kuukautta. Ryhmiä ohjaa kaksi STOP-ohjaajakoulutuksen saanutta virkailijaa. Ryhmien koko on yleensä seitsemän tai kahdeksan vankia. Viikossa järjestään kaksituntisia ryhmäistuntoja kolmesta viiteen (yhteensä noin 170 istuntoa). Ohjelmaa toteutetaan tällä hetkellä ainoastaan Riihimäen vankilassa, mutta vangeilla on mahdollista hakea ohjelmaan kaikista Suomen vankiloista. Ohjelmaan valitaan kaikenlaisista seksuaalirikoksista tuomittuja vankeja, joilla on vähintään keskitason uusimisriski (Static-99-muuttujan perusteella), vähintään kahdeksan kuukauden jäljellä oleva vankeusaika ja joilla katsotaan olevan riittävät valmiudet ryhmässä tapahtuvaan rikostapahtumien käsittelyyn. Osallistuminen perustuu vangin vapaaehtoisuuteen. (13.)

OHJELMAN VAIKUTTAVUUDESTA

Millaista tutkimusnäyttöä *sex offender treatment*-paradigmaan perustuvien ohjelmien tehosta uusintarikollisuuden ehkäisyssä on olemassa? Mahdollisimman harhattoman arvion muodostaminen ohjelman vaikuttavuudesta edellyttää, että ohjelman suorittaneiden ja verrokkien väliset erot lähökohtaisessa uusimisriskitasossa ja/tai ohjelmaan valikoitumista selittävässä tekijöissä on tutkimuksessa jotenkin kontrolloitu – esimerkiksi kaltaistamalla vertailtavat henkilöt Static- tai SORAG-pistemäärän suhteen. Tällaisia tutkimuksia on jonkin verran tehty Englannissa, Kanadassa ja Yhdysvalloissa. Vaikuttavuustutkimusten säännönmukainen tulos näyttäisi olleen, että SOTP-tyyppisen intervention läpikäyneillä tuomituilla

on ollut muutaman prosenttiyksikön verran matalampi seksuaalirikosten uusimisaste kuin verrokkeilla, mutta ero ei yleensä ole ollut tilastollisesti merkitsevä (esim. 1,14,15,16 17,18). Toisaalta esimerkiksi Duwen ja Goldmanin tutkimuksessa ero oli merkitsevä, kun hoito-ohjelman suorittaneista 13 % ja verrokeista 19 % oli uusinnut seksuaalirikoksen (19).

Jos vaikuttavuuskriteeri laajennetaan käsittämään myös muunlaisilla rikoksilla kuin seksuaalirikoksilla uusimisen, ohjelman suorittaneiden ja verrokkien välinen ero uusimisasteessa saattaa muuttua merkitseväksi (näin esim. 20). Ei-seksuaalisen uusintarikollisuuden relevanssi ohjelman vaikuttavuuden osoittimena on kuitenkin sikäli kyseenalainen, että ohjelmaan valikoituminen edellyttää seksuaalirikostuomiota ja ohjelman tavoitteena on spesifisti seksuaalirikoksen uusimisen ehkäisy.

TUTKIMUSKYSYMYKSET

Seksuaalirikosvangeille suunnatun toimintaohjelman vaikuttavuutta ei toistaiseksi ole tutkittu suomalaisessa vankipopulaatiossa. Tämän tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, (i) millaiset taustatekijät ennustavat seksuaalirikoksen uusimista suomalaisilla seksuaalirikosvangeilla ja (ii) onko STOP-ohjelman suorittaneilla henkilöillä matalampi seksuaalirikoksen uusimisaste kuin uusimista ennustavilta taustatekijöiltään samankaltaisilla verrokkeilla.

TUTKIMUSAINEISTO- JA MENETELMÄT

Tutkimus pohjautui vankitietojärjestelmästä poimittuun pitkätaimaineistoon käsittäen kaikki sellaiset jäljempänä selostetun ajanjakson kuluessa vankeusrangaistuksen suorittaneet henkilöt, joiden tuomio sisälsi seksuaalirikoksen. Vankitietojärjestelmään kirjataan perushenkilötietojen (syntymäaika, siviilisääty) lisäksi kutakin vankeuskautta koskevat tuomiotiedot (rikosten nimikkeet ja tekoajankohdat) ja täytäntöönpanotiedot (mm. sijoitusvankila, vapautumisajankohta ja seksuaalirikosvankien kohdalla mahdollinen STOP-ohjelmaan osallistuminen sekä ohjelman aloittamiseen ja suorittamiseen liittyviä tietoja).

Ensimmäinen STOP-ohjelman suorittanut seksuaalirikosvanki oli vapautunut tammikuussa 2000. Verrokkipooliin kelpuutettiin alustavasti kaikki ohjelman ulkopuolelle jääneet seksuaalirikosvangit, jotka olivat vapautuneet aikaisintaan kyseisenä kuukautena. Otantaperiodin ajallinen loppupää rajattiin siten, että seuranta-aika olisi

vähintään kolme vuotta. Uusimisseulonnan ta-
pahtuessa toukokuun 2013 aikana hyväksyttiin
aineistoon henkilöt, jotka olivat vapautuneet vii-
meistään huhtikuussa 2010. Huhtikuun 2010
loppuun mennessä ohjelman oli suorittanut 146
henkilöä. Näiden lisäksi 9 henkilöä oli aloittanut
ohjelman, mutta osallistuminen oli keskeytynyt
joko vangin itsensä tai ryhmän ohjaajien aloit-
teesta. Keskeyttäjien lisäksi ohjelman suoritta-
neista jätettiin aineiston ulkopuolelle kolme sel-
laista henkilöä, joiden rikos oli juridiselta nimike-
keeltään jokin muu kuin seksuaalirikos. Tällöin
on voinut olla kyse vaikkapa henkirikoksesta,
jonka motiivi on oletettu seksuaaliseksi. Näille
henkilöille olisi pelkillä rikosnimiketiedoilla ope-
roitaessa ollut hankalaa osoittaa vertailukelpois-
ta verrokkia.

Mahdollisen uusintarikollisuuden havaitsemi-
nen edellyttää henkilön olevan Suomen lainkäyt-
töpiirissä, joten alustavasta aineistosta poistettiin
ulkomaan kansalaiset ja sellaiset suomalaiset,
joiden vapautumisosoite oli ulkomailla. Ainutta-
kaan STOP-ohjelman suorittanutta henkilöä ei
tullut tämän kriteerin vuoksi poistaa. Edellä mai-
nitulla aikavälillä vapautuneiden seurantakelpoi-
sten seksuaalirikosvankien kokonaismäärä (STOP-
ohjelman suorittaneet mukaan lukien) oli 693.
Seksuaalirikosten lajijakauma tässä aineistossa
esitetään jäljempänä.

Tutkimuskysymysten tarkastelu eteni siten,
että ensin selvitettiin seksuaalirikoksen uusimista
ennustavat muuttajat koko seksuaalirikosvanki-
populaatiossa. Tämän jälkeen STOP-ohjelman
vaikuttavuutta uusintarikollisuuteen tutkittiin
tapaus-verrokkiasetelmalla. Siinä jokaiselle ohjel-
man suorittaneelle vangille valittiin sellainen oh-
jelman ulkopuolelle jäänyt seksuaalirikosvanki,
jolla oli ohjelmavangin kanssa samantasoinen,
esikysymyksenä tutkittujen muuttujien perusteel-
la ennustettu seksuaalirikoksen uusimisriski.

TAUSTAMUUTTUJAT

STOP-ohjelman suorittamista koskevan interven-
tiomuuttujan lisäksi koodattiin yhteensä 22 taust-
tamuuttujaa. Osassa näitä muuttujia jäljiteltiin
Static- ja SORAG-riskimittareiden sisältämiä osi-
oita (ks. taulukot 1 ja 2) siinä määrin kuin se
tutkimuksemme käytettävissä olleiden suppeah-
kojen rekisteritietojen perusteella oli mahdollista.
Jäljittelyyn tuli tyytyä ensinnäkin siitä syystä, että
vaikka Static-99 -mittaria on Suomessa käytetty
potentiaalisten STOP-osallistujien kartoittamises-
sa, ei mittarin tuottamia riskipistemääriä ole kir-

jattu vankitietojärjestelmään tai muuhunkaan
rekisteriin, joka olisi ollut tutkimuksemme käy-
tettävissä. Toiseksi, SORAG-mittaria ei ole Suo-
messa tietävästi edes käytetty.

Static- ja SORAG-mittareissa osioiden pistey-
tyksiin liittyy erilaisia painokertoimia. Esimerkik-
si ”Ikä vapautuessa” -osiossa annetaan 1 piste,
jos arvioitava on vapautuessa alle 35-vuotias ja
-2 pistettä, mikäli arvioitava on tuolloin yli
60-vuotias. Osioita jäljitteleviin tutkimusmuuttu-
jiin ei sovellettu mittareiden pisteytysystemejä.
Kyseiset riskimittarit toimivat tässä tutkimukses-
sa vain sisällöllisinä esikuvina pyrittäessä paikan-
tamaan ja konstruoimaan ennustettavan ilmiön
kannalta olennaisia taustamuuttujia. Eri muuttu-
jien pisteytystapoja emme pyrkineet jäljittele-
mään, sillä esikuva- ja jäljittelymuuttujien välillä
ei vallinnut täyttä sisällöllistä vastaavuutta. Toi-
saalta osioiden painokertoimia ei ole mielekästä
soveltaa sellaiseen populaatioon, jolla mittareita
(ja pisteytyspainotusten toimivuutta) ei vielä ole
validoitu. Jatkuvat muuttajat (mm. ikä ja aikai-
sempien seuraamuskausien määrä) koodattiin
havaitun reaaliarvon mukaisesti ja kategoriset
muuttajat (mm. aikaisempi seksuaalirikos) 0/1
-dikotomiolla sen perusteella, esiintyikö henkilö-
lä kyseistä riskitekijää.

Static-mittarin kymmenestä osiosta kuusi oli
jäljiteltävissä sisällöltään täysin vastaavilla tutki-
musmuuttujilla. Vähintään kahden vuoden pari-
suhdetta koskeva osio 2 (ks. taulukko 1) tuli ap-
proksimoida kriteerillä ”ollut joskus avio-/avoliit-
tossa”. Tekotapoja koskevat osiot 8 – 10 eivät
olleet arvioitavissa, koska rikosten osalta käytet-
tävissämme olivat ainoastaan tuomioissa sovelle-
tut rikosnimikkeet. SORAG:n osalta oli mahdol-
lista jäljitellä niitä rikoshistoriamuuttujia, jotka
ovat samantapaisia kuin Static-mittarissa. SO-
RAG-mittarin sisältämät kehitykselliset riskiteki-
jät (osiot 1 ja 2, ks. taulukko 2) ja psykodiagnos-
tiset osiot (11 – 14) eivät olleet jäljiteltävissä.
SORAG:n alkoholiongelmaosiota (3) approxi-
moitiin rattijuopumustuomiomuuttujalla, vaikka-
kin tällainen tuomio on ilmeisen epätäydellinen
alkoholiongelman kriteeri.

Riskimittariosioita jäljittelevien muuttujien
lisäksi havainnoitiin kolmea muuttujaa, jotka ei-
vät varsinaisesti sisälly kyseisiin mittareihin: ikä
ensimmäisellä rikostuomiolla, nykyisen vankeus-
kauden pituus ja seuranta-ajan pituus. Rikosuran
alkaminen nuorella iällä on tosin yksi kriteeri
psykopatian arvioinnissa, ja psykopatiapistemää-
rää puolestaan SORAG-mittariin sisältyvä osio,

jota ei sellaisenaan ollut tässä tutkimuksessa mahdollista jäljitellä. Vankeuskauden pituudella on relevanssia STOP-ohjelmaan valikoitumisen kannalta. Seuranta-ajan pituus taas vaikuttaa uusintarikollisuuden esiintyvyyteen, tai ainakin sen havaitsemisen todennäköisyyteen (esim. 2,21). Varsinaisten riskimuuttujien lisäksi analysoitiin eräitä muitakin taustamuuttujia, esimerkiksi eri seuraamuslajien kertaaisuudet. Nämä muuttujat ilmenevät taulukossa 3.

SEKSUAALIRIKOSTEN LUOKITTELU

Riskiennusteen kannalta olennainen seksuaalirikosten laadullinen luokittelu perustuu Static- ja SORAG-mittareissa lähinnä sellaisiin uhrin henkilöä koskeviin tietoihin, jollaisia ei ollut tutkimuksessamme käytettävissä. Ottaen kuitenkin

huomioon, että rikoslaki sisältää yli kymmenen seksuaalirikokseksi luonnehdittavaa tunnusmerkistöä, ei vaikuta perustellulta käsitteellistä seksuaalirikosta yhdeksi monoliittiseksi ilmiöksi.

Nimiketasolle rajoittuvien rikostietojen pohjalta oli mahdollista erottaa omaksi kategoriakseen Static-mittarissa esiintyvä ”kontaktiton rikos” (non-contact sex offence), jossa tunnusmerkistön täyttyminen ei edellytä välitöntä fyysistä kontaktia tekijän ja uhrin välillä. Suomen rikoslain ulottuvuudessa tämän kategoria viittaa kriminalisoidun pornografian hallussapitoon liittyviin tekoihin. Tämän lisäksi erottelimme kolme seksuaalirikosten kategoriaa sen perusteella, mikä on kunkin kategorian sisältämille tunnusmerkitöille yhteistä. ”Pakottamisrikokseksi” luokiteltiin sellaiset seksuaalirikosnimikkeet, joiden tun-

Taulukko 1.

Static-99 -mittarin osiot ja niitä jäljittelevät muuttujat

STATIC-99 -riskimittarin osio	Osiota jäljittelevä tutkimusmuuttuja
1. ”Age at release”	Ikä vapautuessa
2. ”Ever lived with lover for at least two years”	Ollut joskus avio-/avoliitossa
3. ”Index non-sexual violence”	Nykytuomiossa väkivaltarikos
4. ”Prior non-sexual violence”	Aikaisempi väkivaltarikos
5. ”Prior sex offences”	Aikaisempi seksuaalirikos
6. ”Prior sentencing dates”	Aikaisempien seuraamuskausien määrä
7. ”Any convictions for non-contact sex offences”	Kontaktiton seksuaalirikos
8. ”Any unrelated victims”	(ei arvioitavissa)
9. ”Any stranger victims”	(ei arvioitavissa)
10. ”Any male victims ”	(ei arvioitavissa)

Taulukko 2.

SORAG-riskimittarin osiot ja niitä jäljittelevät osiot

SORAG-riskimittarin osio	Osiota jäljittelevä tutkimusmuuttuja
1. ”Lived with both biological parents to age 16”	(ei arvioitavissa)
2. ”Elementary school maladjustment”	(ei arvioitavissa)
3. ”History of alcohol problems”	Rattijuopumus nyt tai aikaisemmassa tuomiossa
4. ”Marital status”	Avio-/avoliitossa vankeuden alkaessa
5. ”Criminal history score for nonviolent offenses”	Muu rikos aikaisemmin tai nykytuomiossa
6. ”Criminal history score for violent offenses”	Väkivaltarikos aikaisemmin tai nykytuomiossa
7. ”Number of previous sexual offense convictions”	Aikaisempi seksuaalirikos
8. ”Sexual offenses only against girls under 14”	(ei arvioitavissa)
9. ”Failure on prior conditional release”	Ehdollisen vapauden menettäminen
10. ”Age at index offense”	Ikä nykyisen seksuaalirikoksen alkaessa
11. ”Meets DSM criteria for any personality disorder”	(ei arvioitavissa)
12. ”Meets DSM criteria for schizophrenia”	(ei arvioitavissa)
13. ”Phallometric test results”	(ei arvioitavissa)
14. ”Psychopathy Checklist score”	(ei arvioitavissa)

nusmerkistötökijöihin sisältyy fyysisen väkivallan käyttö tai sellaisella uhkaaminen (mm. raiskaus ja pakottaminen sukupuoliseen tekoon). ”Suojaikärajarikos” -kategoria käsitti lapsen seksuaalisen hyväksikäytön lisäksi muut – tosin harvakseltaan esiintyvät – rikosnimikkeet, joiden tunnusmerkistö edellyttää seksuaalista toimintaa rikosoikeudellisen suojaikärajan alittavan henkilön kanssa (esim. seksuaalipalvelujen ostaminen nuorelta). Omaksi kategoriakseen erotettiin ”muu hyväksikäyttörikos”, jollaiseen ei sisälly väkivaltaelementtiä ja joka toisaalta ei kohdistu lapseen. Rikosnimikkeenä tulee kyseeseen lähinnä rikoslain 20 luvun 5 §:n mukainen seksuaalinen hyväksikäyttö, joka on säädetty suojaamaan esimerkiksi laitotosuhteiden vuoksi seksuaaliselle hyväksikäytölle alttiita henkilöitä. Edellä selostetut seksuaalirikoskategoriat eivät olleet toisensa poissulkevia, vaan henkilö saattoi sijoittua samanaikaisesti useampaan luokkaan, mikäli hänet oli tuomittu useammista erityyppisistä seksuaalirikoksista.

Tavanomaisin rikosprofiili aineiston henkilöillä oli suojaikärajarikos ilman muita seksuaalirikostyyppisiä (41 %:lla henkilöistä). Toiseksi yleisin oli pakottamisrikos ilman muita seksuaalirikoksia (36 %:lla). Suojaikäraja- ja pakottamisrikoksen yhdistelmä esiintyi 10 %:lla, muunlaisten yhdistelmien ollessa lähinnä yksittäistapauksia. Riskiennustuksellisesti tärkeä kontaktiton rikos esiintyi aineistossa melko harvalla (4.5 %:lla). Hieman yleisemmin esiintyi ei-lapsikohtainen hyväksikäyttörikos (9 %:lla).

MUUTTUIJEN AJALLISISTA SUHTEISTA

Mikäli tutkimusaineiston henkilöillä oli tarkastelujaksolla (tammikuu 2000 – huhtikuu 2010) useampi seksuaalirikostuomion sisältänyt vankeuskausi, pidettiin laskentakautena näistä ajallisesti ensimmäistä. STOP-vankien osalta laskentakautena pidettiin kuitenkin sitä vankeuskautta, jonka aikana ohjelma oli suoritettu. Useissa rikosmuuttujissa esiintyviä määreitä ”aikaisempi” ja ”nykyinen” arvioitiin suhteessa laskentakautteen ja toisaalta rikosten teko- ja tuomitsemisajankohtiin. Näiden ajankohtien perusteella määrytyi myös seksuaalirikoksen uusimisen kriteeri (josta tarkemmin jäljempänä).

Esimerkki: Henkilö on tuomittu vuonna 2001 ja saman vuoden aikana suorittanut vankeusrangaistuksen (laskentakausi) raiskauksesta ja varkaudesta, jotka ovat tapahtuneet vuonna 1997. Muuttujien ”pakottamisrikos” ja ”nykytuomios-

sa muu rikos” ehdot täyttyvät. Jos henkilön tiedoissa on merkintä vuonna 1996 tehdystä raiskauksesta ja pahoinpitelystä, joista on annettu tuomio samaisena vuotena, täyttyvät ”aikaisemman seksuaalirikoksen” ja ”aikaisemman väkivaltarikoksen” kriteerit. Olennaista on siis jonkin rikoksen tekeminen sen jälkeen, kun aikaisemmin tapahtuneesta rikoksesta on annettu tuomio. Jos henkilöllä on laskentakautta edeltävästi vuonna 2000 annettu ehdollinen tuomio vuonna 1999 tehdystä teosta, kyseessä ei ole ”aikaisempi”, vaan ”nykyinen” rikos. Mikäli sama henkilö vastaavasti tuomitaan laskentakauden jälkeen (esim. vuonna 2005) seksuaalirikoksesta, joka on tapahtunut jo ennen laskentakautteen liittyvää tuomiota (esim. vuonna 1999), kyse on niin sanotusta epäaidosta uusimisesta, eikä sillä ole relevanssia tutkimuksen muuttujien kannalta. Viimeksi mainittua rikosta ei käsitellä uusimisena, eikä sitä huomioida myöskään ennustemuuttujissa, koska rikos on tullut tietoon vasta laskentakauden jälkeen. Takautuvassa seurantatutkimuksessa saat- ta käydä ilmi tällaisia jälkisattumuksia, mutta ne tulee jättää huomioimatta pyrittäessä ennustamaan uusimista *tietyn menneisyyden hetken (laskentakausi) näkökulmasta*: Viiveellä ilmi tulleita rikoksia koskeva informaatiohan ei ole ollut niiden hyödynnettävissä, jotka ovat laskentakaudella arvioineet vangin uusimisriskiä ja soveltuvuutta STOP-ohjelmaan.

SEKSUAALIRIKOKSEN UUSIMISEN MÄÄRITTELY

Seksuaalirikoksen uusiminen operationalisoitiin ilmi tulleeeksi, vapautumisen jälkeen tehdyksi seksuaalirikokseksi, josta henkilö oli seuranta-ajan kuluessa tuomittu vankeus- tai yhdyskuntaseuraamukseen. Uusimisseulan tavoittamattomiin jäivät varsinaisen piilorikollisuuden lisäksi sellaiset mahdolliset uudet seksuaalirikokset, jotka ovat johtaneet ainoastaan sakkorangaistukseen. Uusintarikollisuustarkastelun rajaamista seksuaalirikoksiin perustelee ennen kaikkea se, että STOP on spesifisti seksuaalirikosten uusimisen ehkäisyyn tähtäävä ohjelma: Seksuaalirikosohjelmiin valikoituu vankeja, joiden riski ei-seksuaaliseen rikoksenuusimiseen on lähtökohtaisesti matalampi kuin ohjelman ulkopuolelle jääneillä. Tämän valikoitusvaikutuksen vuoksi näitä eroja ei voida varauksettomasti selittää ohjelman läpikäymisen jälkeisillä muutoksilla. Näin ollen esimerkiksi varkausrikoksen muodossa tapahtuva uusintarikollisuus ei ole relevantti seikka arvioitaessa ohjelman vaikuttavuutta.

TILASTOLLISET ANALYYSIT

Uusimista ennustavat tekijät analysoitiin logistisella regressioanalyysillä, jossa riippumattomiksi muuttujiksi sisällytettiin kaikki tutkimuksessa mitatut taustamuuttujat (Enter-menetelmä), vastemuuttujan ollessa seksuaalirikoksen uusiminen (kyllä/ei). Lisäksi STOP-ohjelman vaikuttavuutta tutkittiin vertailemalla χ^2 -testauksella ohjelman suorittaneiden uusimisastetta ohjelman ulkopuolelle jääneiden, mutta uusimiseriskiä ennustavilta taustatekijöiltään samankaltaisten verrokkien uusimisasteeseen. Tilastollisen merkitsevyyden rajana pidettiin p-arvoa < 0.05. Verrokkiparien muodostamista kuvaillaan esitysjärjestyksen luontevuuden vuoksi tulososiossa uusimista ennustavien taustamuuttujien raportoinnin jälkeen. Aineisto analysoitiin SPSS-ohjelmalla (versio 21).

TULOKSET

Aineistoon kelpuutetuista henkilöistä (n = 693) 41 (eli 5.9 %) tuomittiin seuranta-aikana (keskiarvo 7.5 vuotta) uudesta seksuaalirikoksesta. Tut-

kituista taustamuuttujista vain neljällä oli regressiomallin mukaan itsenäistä ennustearvoa suhteessa seksuaalirikoksen uusimiseen (Taulukko 3). Tutkimuskirjallisuudessa vakiintunutta löydöstä vastaavasti tässäkin aineistossa seksuaalirikoksen uusimista ennusti aikaisempi seksuaalirikostuomio. Olemassa olevan tutkimustiedon kanssa yhteneväinen oli niin ikään havainto kontaktittoman seksuaalirikoksen (eli lähinnä kriminalisoidun pornografian hallussapitoon liittyvien tekojen) merkityksestä uusimista ennustavana seksuaalirikoksen lajina. Jatkuvista muuttujista tilastollisesti merkitseviä olivat seuranta-ajan pituus ja toisaalta vankeuskauden pituus (molempien muuttujien ollessa siis positiivisessa yhteydessä uusimiseen). On luonnollista, että havaitun uusimisen todennäköisyys kasvaa seuranta-ajan pidentyessä. Uusimiseriskin kohoaminen vankeustuomion pituuden funktiona sen sijaan on vaikeammin selitettävä havainto. Tutkimusongelmamme painopisteen ollessa STOP-ohjelman vaikuttavuudessa emme kuitenkaan käsittele sy-

Taulukko 3.

Taustamuuttujien yhteydet seksuaalirikoksen uusimiseen

Muuttuja	p-arvo	Odds ratio	OR:n luottamusvälin alaraja	OR:n luottamusvälin yläraja
STOP-osallistuja	.065	.390	.144	1.062
Seuranta-aika (kk)	.006	1.015	1.004	1.025
Vankeuden pituus (kk)	.008	1.027	1.007	1.047
Ikä ensimmäisellä tuomiolla	.132	.951	.890	1.015
Ikä vapautuessa	.948	.996	.870	1.139
Vankeuskausien lkm	.126	.859	.708	1.043
Yhdyskuntapalvelujen lkm	.403	1.214	.770	1.914
Sakkovankeuskausien lkm	.655	1.102	.720	1.688
Tutkintavankeuskausien lkm	.146	1.391	.891	2.172
Ehdollisen menettäminen	.580	1.319	.891	2.172
Suojaikärajarikos	.369	1.625	.563	4.691
Pakottamisrikos	.265	1.871	.622	5.624
Kontaktiton seksuaalirikos	.012	5.958	1.484	23.92
Muu hyväksikäyttörikos	.803	.790	.124	5.018
Ei-seksuaalinen väkivalta nyt	.852	1.086	.459	2.568
Muu rikos nyt	.822	1.108	.455	2.698
Aikaisempi seksuaalirikos	.001	4.692	1.946	11.32
Ei-seksuaalinen väkivalta aikaisemmin	.660	.800	.295	2.167
Muu rikos aikaisemmin	.617	1.309	.455	3.763
Rattijuopumustuomio joskus	.498	.728	.291	1.821
Ollut joskus avio-/avoliitossa	.950	.972	.395	2.393
Avio-/avoliitossa tuomion alkaessa	.912	1.065	.345	3.291
Ikä tekoheikkellä	.620	1.033	.908	1.177
Vakio				

-2 Log likelihood = 251.260; Cox & Snell R² = 0.083; Nagelkerke R² = 0.230

vemmältä sitä, *miksi* juuri kyseiset kontrollimuutajat olivat yhteydessä seksuaalirikoksen uusimiseen. Olennainen havainto tutkimusongelmamme kannalta sen sijaan oli se, ettei STOP-ohjelman suorittaminen ennustanut regressiomallissa tilastollisesti merkitsevällä tasolla uusimista, kun muiden taustamuuttujien vaikutukset kontrolloitiin.

SEKSUAALIRIKOKSEN UUSIMINEN STOP-OHJELMAN SUORITTANEILLA JA RISKIKALTAISTETUIILLA VERROKEILLA

Varsinainen STOP-ohjelman vaikuttavuuden arviointi toteutettiin vertailemalla ohjelman suorittaneiden vankien uusimisastetta ohjelman ulkopuolelle jääneiden, mutta ennustetulta uusimisriskiltään samankaltaisten seksuaalirikosvankien uusimisasteeseen. Samaa uusimisriskitasoa edustavien verrokkien identifioimiseksi aineisto ositettiin aluksi kahteen dikotomiseen riskimuuttujaan liittyvien kombinaatioiden perusteella neljään klusteriin: (1) aikaisempi seksuaalirikos sekä kontaktiton rikos, (2) aikaisempi seksuaalirikos mutta ei kontaktitonta rikosta, (3) kontaktiton rikos mutta ei aikaisempaa seksuaalirikosta ja (4) nykyisessä tuomiossa ei kumpaakaan riskimuuttujaa. Kunkin ositteen sisältä jokaiselle STOP-ohjelman suorittaneelle etsittiin verrokki, jolla sekä seuranta-ajan että vankeuskauden pituus olivat mahdollisimman lähellä ohjelman suorittaneen arvoja näissä muuttujissa. Vertailuparien sisäisiä eroja balansoitiin verrokkivalinnan edessä siten, että näiden muuttujien lopulliset ryhmäkeskiarvot muodostuisivat mahdollisimman samanlaisiksi.

Dikotomisten rikosmuuttujien suhteen suurin klusteri oli kummankin rikostyyppin puuttuminen (104 vertailuparilla). Aikaisempi seksuaalirikos ilman kontaktitonta rikosta esiintyi 24:lla vertailuparilla, kontaktiton rikos ilman aikaisempaa seksuaalirikosta 13:lla vertailuparilla, ja molemmat rikostyyppit ainoastaan kahdella parilla. Seuranta-ajan keskiarvo oli ohjelman suorittaneilla 89.5 kuukautta, kaltaistetuilla verrokeilla 89.2 kuukautta (vaihteluväli 36 – 159 kuukautta). Vankeuskauden keskipituus oli ohjelman suorittaneilla 24.3 kuukautta, kaltaistetuilla verrokeilla 23.9 kuukautta (vaihteluväli 5 – 127 kk.).

STOP-ohjelman suorittaneista vangeista kahdeksan (5.6 %) oli tuomittu uudesta seksuaalirikoksesta edellä mainitun seuranta-ajan kuluessa. Riskikaltaistettujen verrokkien uusimisaste oli 10.5 % (15 uusijaa). Verrokkien lähes kaksinkertaisesta uusimisasteesta huolimatta ero ei ollut tilastollisesti merkitsevää.

Tarkasteltaessa muuta kuin seksuaalirikoksen uusimista tutkimuksen kokonaisuaineistossa erot STOP-ohjelman suorittaneiden vankien ja verrokkien uusimisasteissa olivat tilastollisesti merkitseviä: STOP-vangeista 14 % oli uusinut ei-seksuaalisen väkivaltarikoksen, kun verrokkiryhmässä vastaava osuus oli 28 %. Jonkinlaisesta muusta kuin henkilöön kohdistuvasta rikoksesta oli seuranta-aikana tuomittu 21 % ohjelmavangeista ja 32 % verrokeista. Näitä eroja tulkittaessa on kuitenkin huomattava, että vertailtuja ryhmiä ei ollut samankaltaistettu ei-seksuaalisen väkivaltarikoksen tai ei-väkivaltaisen rikoksen uusimista ennustavien tekijöiden osalta. Tällaiset tekijät poikkeavat seksuaalirikoksen uusimista ennustavista tekijöistä, ja niiden selvittäminen ja huomiointi taas edellyttäisi oman tutkimuksensa.

JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tutkimuksessamme havaittiin STOP-ohjelman suorittaneiden seksuaalirikosvankien syyllistyneen uusiin seksuaalirikoksiin riskikaltaistettuja verrokkeja harvemmin, mutta ryhmien välinen ero ei yltänyt tilastollisesti merkitseväksi. Aikaisemman tutkimustiedon perusteella juuri tämänkaltaista löydöstä voidaankin pitää oletettavana. Kuten johdantoluvussa esitettiin, vaikuttavuustutkimusten säännönmukainen tulos näyttäisi olleen, että STOP-tyyppisen intervention läpikäyneillä tuomituilla on hieman matalampi seksuaalirikosten uusimisaste kuin verrokeilla, mutta ero ei yleensä ole ollut tilastollisesti merkitsevää (esim. 1,14,17,18).

Vaikeus saavuttaa tilastollisesti merkitsevää vaikuttavuusefektiä saattaa selittyä ennen kaikkea seksuaalirikosten lähtökohtaisesti matalalla uusimisasteella (22,23). Kun perusesiintyvyydeltään harvinaista tapahtumaa tarkastellaan määrältään jo muutenkin verraten pienessä seksuaalirikosvankipopulaatiossa, tulisi aineiston koon olla tämän tutkimuksen otokseen nähden likimain kolminkertainen (uusijoiden suhteellisen osuuden pysyessä samana), jotta uusimisasteiden ero ryhmien välillä olisi tilastollisesti merkitsevää.

Koe- ja kontrollihenkilöiden välinen kaltaistaminen oli tehty tutkimuksessa onnistuneesti. Siksi voitaneen olettaa, että ryhmien välinen ero uusintarikollisuudessa ei selity valikoitumisharhalla, vaan puhtaasti toimintaohjelman vaikutuksella.

Tutkimuksessamme tarkastellut uusimisriskitekijät olivat luonteeltaan staattisia, tiettyä historiallista hetkeä kuvaavia objektiivisia faktoja,

kuten ikä nykyisen vankeuskauden päättyessä tai mahdolliset aikaisemmat seksuaalirikostuomiot. Staattisilla riskitekijöillä on ennustuksellinen tehtävä, mutta ne eivät itsessään voi olla muutostyöskentelyn kohteena. Hahmoteltaessa selitysmalleja toimintaohjelman vaikuttavuudelle tuleekin suunnata huomio niihin psyykkisiin prosesseihin, joiden kautta staattiset riskitekijät uusimisvaikutuksensa mahdollisesti tuottavat ja joihin ohjelmassa tapahtuva muutostyöskentely kohdistuu. Tutkimusaineistomme ei sisältänyt minkäänlaisia psykologisia arviointitietoja, joten ohjelmassa mahdollisesti tapahtuvia psyykkisiä muutoksia on lähestyttävä olemassa olevan tutkimustiedon pohjalta.

SOTP-tyyppisen ohjelman läpikäynnin vaikutuksia ohjelman suorittaneiden psyykkisiin prosesseihin on selvitetty muun muassa tutkimuksissa Beech ym. (12), Fisher ym. (24) ja Wakeling ym. (25). Näiden tutkimusten perusteella SOTP-ohjelmalla on myönteisiä vaikutuksia seksuaalisesti poikkeaviin ajattelurakenteisiin ja uhiempatiaan. Lisäksi ohjelman on havaittu muun muassa kehittävän mahdollisten riskitilanteiden ehkäisytekniikoita (”relapse prevention techniques”) (24), coping-keinoja ja itsetuntoa sekä vähentävän ahdistuneisuutta ja yksinäisyyden tunnetta. Kyseisissä tutkimuksissa ei tosin selvitetty osallistujien uusintarikollisuutta, vaan ohjelman vaikuttavuutta arvioitiin niissä ainoastaan mainitun kaltaisia kognitiivis-behavioraalisia konstruktioita kartoittavilla ennen ja jälkeen -mittauksilla. Ne antavat kuitenkin viitteitä siitä, millaisten psyykkisten prosessien muutoksien kautta ohjelman läpikäynti mahdollisesti tuottaa uusintarikollisuutta vähentävän vaikutuksensa.

TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUDEN ARVIOINTIA

Yhtenä vaikuttavuustutkimuksen menetelmällisenä haasteena on pidetty intervention varsinaisen vasteen erottamista intervention piiriin valikoitumiseen liittyvän motivaation vaikutuksesta. Kuntoutusohjelmaan päätyminen ei ole satunnaisprosessi, vaan riippuvainen – ainakin Suomessa – tuomitun omasta halukkuudesta. Tutkimusaineistomme ei mahdollistanut sellaisen vertailuryhmän muodostamista, joka olisi koostunut kuntoutukseen motivoituneista, mutta muista syistä ohjelman ulkopuolelle rajautuneista vangeista. Tämä menetelmällinen seikka saattaa uusimman tutkimustiedon valossa tosin olla merkitykseltään oletettua vähäisempi. Tuoreessa yhdysvaltalaisutkimuksessa hoitomyönteisyys sinänsä ei nimittäin

ennustanut seksuaalirikoksen uusimista, kun muiden taustamuuttujien vaikutus kontrolloitiin (26).

Koe- ja kontrolliryhmän välisen vertailtavuuden kannalta olennaisempi kysymys on, millaisiin vankeusaikaisiin toimintoihin STOP-ohjelman ulkopuolelle jääneet seksuaalirikosvangit ovat osallistuneet. Yksi suurimmista haasteista vangeille suunnattujen ohjelmien vaikuttavuuden arvioinnissa yleisemminkin on vankeusaikana tapahtuneiden muiden toimenpiteiden (osallistuminen muihin ohjelmiin, vankityöhön tai koulutukseen) huomioon ottaminen (esim. 27). Tutkimusaineiston avulla ei ollut mahdollista luotettavasti kontrolloida vankien muuta vankitoimintoihin osallistumista kuten päihdekuntoutusta tai yksilöterapiuttista toimintaa.

Interventio-osallistumisen suhteen tutkimuksen kontrolliryhmä erosi koeryhmästä varmuudella vain STOP-ohjelman suorittamisessa. Tämä seikka on ainakin teoriassa saattanut pienentää koe- ja kontrolliryhmän välistä eroa seksuaalirikoksen uusimisasteessa.

Muiden vankeusaikaisten toimintojen vaikutustakin hankalampaa on kontrolloida sellaisia uusimiseen vaikuttavia tekijöitä, joita vankien elämäkulussa tapahtuu vapautumisen jälkeen. Tällaisia tekijöitä ovat esimerkiksi kuntoutusjatkumot ja työllistyminen (27). Lisäksi itse vaikuttavuuden kriteeri – ilmi tullut, tuomioistuimessa käsitelty uusi seksuaalirikos – on sikäli epätäydellinen, että seksuaalirikollisuuden on arvioitu suurelta osin jäävän piilorikollisuudeksi (esim. 28). Tämänkaltaiset vapautumisen jälkeiseen aikaan sijoittuvat tekijät lienevät kuitenkin vähemmän ratkaiseva virhelähde varsinaisen vaikuttavuusanalyysin luotettavuuden kannalta. Ei nimittäin ole mitään perusteltua syytä olettaa, että ohjelmaryhmään ja verrokkiryhmään sijoittuneiden henkilöiden välillä esiintyisi jonkinlaisia systemaattisia eroja näissä tekijöissä.

JOHTOPÄÄTÖKSET

Seksuaalirikoksen uusimisaste on STOP-ohjelman läpikäyneillä vangeilla lähes puolet pienempi kuin ennustetulta uusimisriskiltään samankaltaisilla verrokeilla. Löydöstä voidaan pitää uusintarikollisuuden ehkäisyn kannalta huomionarvoisena, vaikka ryhmien välinen ero ei ollutkaan tilastollisesti merkitsevä. Keskeisimmän haasteen tilastollisesti osoitettavan vaikuttavuuden saavuttamiselle asettaa epäilemättä se seikka, että kuntoutuksella pyritään ehkäisemään jo perusesiinty-

vydyeltään verraten harvinaista käyttäytymistä. Tutkimuksemme havaintoa seksuaalirikosten vähäisestä uusimisasteesta (5.9 % koko populaatiossa) voidaan toisaalta jo itsessään pitää rohkaisevana sen yleisen käsityksen valossa, jonka mu-

kaan seksuaalirikoksista tuomitut olisivat erityisen alttiita toistamaan tällaisia tekoja. Onkin tärkeää huomata, että rikoksen laadun juridinen törkeys tai yhteiskunnallinen paheksuttavuus ei ole sama asia kuin tekijän uusimisvaarallisuus.

Laaksonen T, Tyni S. The effectiveness of a prison-based sex offender treatment program in Finland
Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti – Journal of Social Medicine 2015;52: 306–316

The effectiveness of sex offender treatment program (SOTP) held in the context of Finnish prison service was studied. Treatment completers (n = 143) were paired with controls (n = 143) matched on variables proven to predict sexual recidivism in a wider sample of Finnish sex offenders (n = 693). These variables were: prior convictions for sex offences, conviction for a non-contact sex offence, the length of the index prison term, and the length of the follow-up. The outcome measured was a reconviction for a new sex offence after

release. During the mean follow-up of 7.5 years (range 3.0-13.3), only 8 treatment completers (i.e., 5.6%) were reconvicted, whereas the rate of sexual recidivism in risk-matched control group was nearly twofold (10.5%). However, the difference did not reach statistical significance, which may be due to the combination of small number of sex offenders and low base rate of recidivism, rather than a lack of treatment effectiveness per se.

KIRJALLISUUS

- (1) Hanson RK, Bussiere T. Predicting relapse: A meta-analysis of sexual offender recidivism studies. *J Consult Clin Psych* 1998;66:348–362.
- (2) Hypén K. Vankilasta vuosina 1993–2001 vapautuneet ja vankilaan uudestaan palanneet. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 1/2004. Helsinki; 2004.
- (3) Stoa T, Laajasalo T, Häkkänen H. Tuhopolttajien, raiskaajien ja lähestymiskieltoon määrättyjen henkilöiden uusintarikollisuus. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 2/2005. Helsinki; 2005.
- (4) Hinkkanen V. Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö. Tutkimus rangaistuskäytännöstä ja seksuaalirikosten uusimisesta. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tiedonantoja 92. Helsinki; 2009.
- (5) Andrews DA, Bonta J. *The Psychology of Criminal Conduct*. 5th ed., NJ: Anderson Publishing; 2010.
- (6) Hanson RK, Thornton D. Improving risk assessments for sex offenders: A comparison of three actuarial scales. *Law Human Behav* 2000;24:119–136.
- (7) Quinsey VL, Harris GT, Rice ME, ym. *Violent offenders: Appraising and managing risk*. American Psychological Association. Washington DC; 1998.
- (8) Bartosh DL, Garby T, Lewis D, ym. Differences in the predictive validity of actuarial risk assessments in relation to sex offender type. *Int J Offender Ther Comp Criminol* 2003;27:422–438.
- (9) Ducro C, Pham T. Evaluation of the SORAG and the Static-99 on Belgian sex offenders committed to a forensic facility. *Sex Abuse* 2006;18:15–26.
- (10) Looman J. Comparison of two risk assessment instruments for sexual offenders. *Sex Abuse* 2006;18:193–206.
- (11) McGuire J. *Understanding psychology and crime: perspectives on theory and action*. Understanding crime. Open University Press/McGraw-Hill Education. Maidenhead; 2004.
- (12) Beech A, Fisher D, Beckett R. An evaluation of the Prison Sex Offender Treatment Programme. A report for the Home Office by the STEP Team; 1998.
- (13) Knuuti U, Vogt-Airaksinen T. Ohjelmatyö rikosseuraamusalalla. Rikosseuraamuslaitos; 2010.
- (14) Furby L, Weinrott MR, Blackshaw L. Sex offender recidivism: A review. *Psychol Bull* 1989;105:3–30.
- (15) Långström N, Enebrink P, Laurén E-M, ym. Preventing sexual abusers of children from reoffending: systematic review of medical and psychological interventions. *Brit Med J* 2013;347:f4630.
- (16) Lösel F, Schmucker M. The effectiveness of treatment for sexual offenders: A comprehensive meta-analysis. *J Exp Criminol* 2005;1:117–146.
- (17) Marques J. K, Wiederanders M, Day DM, ym. Effects of a relapse prevention program on sexual recidivism: Final results from California's Sex Offender Treatment and Evaluation Project (SOTEP). *Sex Abuse* 2005;17:79–107.

- (18) Schweitzer R, Dwyer J. Sex crime recidivism: Evaluation of a sexual offender treatment program. *J Interpers Violence* 2003;18:1292–1310.
- (19) Duwe G, Goldman RA. The impact of prison-based treatment on sex offender recidivism. Evidence from Minnesota sex abuse 2009;21:279–307.
- (20) Friendship C, Thornton D. Sexual reconviction for sexual offenders discharged from prison in England and Wales: Implications for evaluating treatment. *Brit J Criminol* 2001;41:285–292.
- (21) Tyni S. Rikosseuraamusasiakkaiden uusintarikollisuus. Kirjassa: Lavikkala R, Linderborg H. (toim.) Rikosseuraamustyön kehittämisen kysymyksiä. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus. Vantaa; 2011, 150–171.
- (22) Friendship C, Mann RE, Beech AR. Evaluation of a national prison-based treatment program for sexual offenders in England and Wales. *J Interpers Violence* 2003;18:744–759.
- (23) Hall GC. Sexual offender recidivism revisited: A meta-analysis of recent treatment studies. *J Consult Clin Psych* 1995;63:802–809.
- (24) Fisher D, Beech A, Browne K. The effectiveness of relapse prevention training in a group of incarcerated child molesters. *Psychol Crime Law* 2000;6:181–195.
- (25) Wakeling HC, Webster SD, Mann RE. Sexual offenders' treatment experience: A qualitative and quantitative investigation. *J Sex Aggress* 2005;11:171–186.
- (26) Grady MD, Edwards D, Pettus-Davis C, ym. Does volunteering for sex offender treatment matter? Using propensity score analysis to understand the effects of volunteerism and treatment on recidivism. *Sex Abuse* 2013;25:319–346.
- (27) Tyni S, Blomster P. Vähentävätkö vankitoiminnot uusintarikollisuutta? *YP* 2012;77:621–639.
- (28) Honkatukia P. Ilmoitti tullessa raiskatuksi. Tutkimus poliisin tietoon vuonna 1998 tulleista raiskausrikoksista. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja/180. Helsinki; 2001.

TONI LAAKSONEN
PsM, OTM, hanketutkija
Rikosseuraamuslaitos

SASU TYNI
HTT, erikoistutkija
Rikosseuraamuslaitos